

VILÁGNÉPESEDÉSI PROBLÉMÁK ÉS A MAGYAR HELYZET

SZABADY EGON

KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest

Ennek az előadásnak az a célja, hogy a legutolsó időszak magyar népességfejlődését, a bekövetkezett demográfiai helyzetet kellő nemzetközi megvilágításba helyezze. Ehhez szükségesnek látszik, hogy összefoglaló elemzést adjunk a világ egészének, illetve azon belül a nagyobb régiók népességfejlődéséről, a Föld lakosságának jövőbeni alakulására vonatkozó legújabb számításokról.

Összefoglalóan kívánjuk bemutatni a történelmi múlt fejlődését, a jelenlegi népesedési helyzetet, illetve a jövőbeni perspektívákat.

A népesség fejlődését elsősorban a termékenység határozza meg. A termékenység biológiailag és társadalmilag meghatározott, előbbit elsősorban a női reprodukív időszak folyamán fellépő termékeny ciklusok száma, és a megtermékenyülési képesség korral is változó biológiai mechanizmusa determinálja.

Már a primitív népegekben, korunkban pedig a születésszabályozást nem folytató népegekben is, az egy nő által szült gyermekek száma a biológiailag lehetséges számnál kevesebb, részben a szülést követő időszaknak — elsősorban a laktációra visszavezethető — csökkent fekunditása, részben pedig a házassági szokások és a szexuális életet szabályozó különböző tabuk következtében megrövidülő termékenységi időszak hatásaként. Hatással van e mellett az egy nő által szült gyermekek számára az élettartam is; magas, de még közepes halandóság esetén is a női propagatív kor tartama a halandóság következtében megrövidül. Az említett tényezők hatására kialakult ún. természetes termékenység 4 körüli bruttó reprodukciós együttható értéket is elérhet. A világon a legmagasabb, hiteles adatokon alapuló bruttó reprodukciós együttható értéke 4,17 volt a Cocos-Keeling szigeteken. A termékenységi görbe alakja ilyen magas termékenység esetén nagymértékben különbözik az alacsonyabb, már szabályozott termékenységű népegek görbétől, elsősorban abban, hogy lefutása az idősebb korcsoportokban kevésbé meredek.

A nem szabályozott termékenység szintje földrajzi egységenként, népeségenként változik és e változásokat elsősorban a házassági szokások, főleg

a házasodási kor motiválja. Az átlagos házasságkötési kor a jelenleg élő népeségek esetében 15 és 30 év között változik, ami a megtermékenyülés lehetőségének időszakát, és így az egy nő által szült gyermekek számát befolyásolja.

A tényleges termékenység színvonalát minden népességben a fekundabilitás, a házasságban, illetve konszenzuális unióban élők aránya, a terhességi veszteségek, valamint a fogamzásgátlás elterjedtsége, illetve mindezeknek a tényezőknek az életkorral való kapcsolata határozza meg. E tényezők a fekundabilitás kivételével jórészt a társadalmi-gazdasági helyzet függvényei.

A világ népességfejlődése 1950-ig

A legutolsó száz-százötven évtől eltekintve az emberi faj népességtörténetét igen nehéz rekonstruálni. A számszerű adatok csaknem teljesen hiányoznak, és a rendelkezésre álló egyéb támpontok értéke nagyon vitatható. Maga a történelemtudomány sem ismeri pontosan az emberiség történetének időbeli kezdetét. Az ősnépesség növekedési ütemének szükségképpen rendkívül alacsonynak kellett lennie, hosszú évezredek alatt a népesség száma alig változhatott. A kezdeti gyűjtögetésből és vadászatból élő társadalom már életformája miatt is csupán igen kevés embert tarthatott el. 100 km² területen a lakosság száma legfeljebb átlagosan mintegy 8–16 fő között lehetett.

Az időszámításunk kezdete körüli évszázadokban Észak-Afrika, Dél-Európa, valamint Dél- és Kelet-Ázsia egyes vidékein már jelentősebb számú népesség élt. Erre az időszakra vonatkozóan már megközelítően ismerjük az ókori népesség számát: a Római Birodalomnak ekkor mintegy 54 millió lakosa volt: a Római Birodalmon kívüli Európa lakóinak száma 11 millióra, Afrikáé nem egészen 20 millióra tehető. Ázsia lakóinak számát — ugyancsak a Római Birodalmon kívül — körülbelül 120 millió főre becsülik. Ezeknek a becsléseknek alapján — beszámítva a Föld egyéb területeit is — a világ népessége, időszámításunk kezdetekor 210–250 millió fő lehetett. A világ népességének az időszámításunk kezdetét követő — mintegy tizenhat évszázad alatt bekövetkezett fejlődése — nem volt folyamatos és egyenletes. Területenként erősen különbözött és a növekedést sokszor a csökkenés időszakai szakították meg.

A XVII. század közepéig a világ népessége mintegy 550 millióra szaporodott, ez az időpont azonban már egy új korszak kibontakozásának kezdete. Az emberiség népesedéstörténetének ezt az új szakaszát, amelyben magunk is élünk, találóan a „*demográfiai forradalmak*” korszakának is szokták nevezni. A XVII. század közepétől a népesség fejlődését már pontosabb, részben statisztikai adatgyűjtéseken alapuló becslések segítségével kísérhetjük nyomon. Ezek a becslések azt mutatják, hogy a világ népessége az utolsó 300 évben hatalmas és egyre gyorsuló ütemben növekedett.

Az európai népesség szaporodását — az újkor kezdetén — még magas

halandóság és gyakorlatilag születésszabályozás nélküli, a halandóságnál valamivel magasabb termékenység jellemezte. A szaporodás e rendjének átalakulása a XVIII. században kibontakozó nagy társadalmi-gazdasági változások hatására kezdődött meg. Ha csak egészen leegyszerűsítve tekintjük is a népesség fejlődésére ható tényezőket, nyilvánvaló, hogy a kibontakozó ipari forradalom, a termelőerők fejlődése, a termelékenység növekedése révén a korábbinál magasabb életszínvonal elérését tette lehetővé, illetőleg növelte a már lakott területek népességeltartó képességét és utat nyitott a népsűrűség növekedésének is. Az új szállítási módok elterjedése addig igen ritkán lakott földrészeket is bevont a világforgalomba. Az ipari fejlődés megfelelőbb ruházkodást, jobb lakáskörülményeket és általában több termék fogyasztását tette lehetővé, de ösztönzőleg hatott a tudományok, köztük az orvostudomány fejlődésére, megindította a sokáig stagnáló közegészségügy fejlődését, ennek következtében a halandóság csökkenni kezdett. A halandóság csökkenésének forradalmi jellegű demográfiai következményei voltak; megnövekedett az átlagos élettartam, méghozzá mintegy kétszeresére: 30–35 évről 60–70 évre. Nagymértékben csökkent a csecsemő- és gyermekhalandóság. Az anyák, akiknek korábban 7–8 gyermekük közül csak 2–3 maradt életben, most csaknem mindegyik gyermeküket fel tudták nevelni. A természetes szaporodás meggyorsult.

Európa népessége a XVIII. század eleji 110 millióról a XX. század közepéig — tehát 250 év alatt — mintegy ötszörösére növekedett. A halandóság csökkenését a születésszabályozás elterjedése és ezáltal a termékenység csökkenése követte. A születési arányszámok a XX. század közepére Európában általában már 20⁰/₀₀ alattiak.

A demográfiai forradalom, amely Európában kezdődött meg, bizonyos kéréssel kiterjedt az egész világra. A folyamat különös lendületet kapott a második világháború után az orvostudomány, a gyógyszerkémia fejlődésével. Az antibiotikumok és más, nagy tömegben alkalmazható új, hatékony gyógyeljárások bevezetése, a fejlődő országokban is igen rövid idő alatt csökkentette a halandóságot. A termékenység ugyanakkor — a gazdaságilag elmaradt országok társadalmi-gazdasági fejlődésének viszonylag lassú üteme következtében — változatlanul magas maradt. Így jelenleg az a helyzet, hogy amíg a harmincas években Európában a szaporodás csökkenése okozott gondot, addig most a világ nagy részében a magas szaporodási arányszám a népességi probléma magva.

A világ népességfejlődése 1950-től napjainkig

Az előzőekben ismertetett folyamatok, amelyek a demográfiai helyzet jelentős megváltozását eredményezték a II. világháború utáni években, 1950 óta még csak fokozódtak. A népességfejlődés az egész világon tovább gyorsult,

amit elsősorban a fejlődő országok erős szaporodása okozott. A fejlett országok népességnövekedése általánosságban csökkent és így a különbség a világ e két területe között még csak növekedett. A legutóbbi mintegy negyedszázad alatt a világ lakossága összességében közel 1,4 milliárd fővel nőtt. A világ két területének — a fejlett és a fejlődő területeknek — szaporodási eltérései a legutóbbi időszakban még számottevőbbekké váltak. Az 1950 óta bekövetkezett népeszsaporodásnak több mint négyötöde esett a fejlődő területekre. Míg a XX. század elején a lakosság 35%-a élt fejlett országokban, addig 1973 közepén már a világ népességének csak 29%-a volt olyan ország lakója, amely gazdaságilag fejlettnak tekinthető. Tehát a népesség 70%-a gazdaságilag elmaradt területeken helyezkedik el.

Világrészenként vizsgálva az 1950 utáni időszak népességfejlődését, hasonló tendenciákat állapíthatunk meg. A népeszsaporodás üteme a legmagasabb Latin-Amerikában és Afrikában, de alig marad el ezektől a legnépesebb földrész, Ázsia szaporodási rátája. Itt — tehát a fejlődő kontinenseken mindenütt — jóval 2% felett van az évi népességnövekedés üteme, sőt Latin-Amerikában megközelíti a 3%-ot is. Ugyanekkor ez a ráta a fejlett kontinensek mindegyikében 1% körül mozog; a legalacsonyabb Európában, ahol még ezt sem éri el. A tendencia is figyelemre méltó: minden fejlődő világrészben a népesség növekedésében lassú emelkedés tapasztalható, a fejlett területeken pedig visszaesés.

A népességfejlődés világrészenkénti eltérései módosították az egyes kontinensek népességi súlyát. Így a legnépesebb földrész, Ázsia, ahol 1950-ben még csak a Föld lakosságának 54%-a élt, ma már a világ népességének közel 60%-át képviseli. Nőtt a kisebb népességű fejlődő kontinensek népességi aránya is: Afrikáé 9%-ról 10%-ra, Latin-Amerikáé 7%-ról 8%-ra. Számottevően visszaesett viszont Európa népességének aránya: e földrészen a század elején még a világ minden ötödik lakója élt, jelenleg már csak minden nyolcadik. A legutolsó időszakban is jelentős volt ez a csökkenés: 1950-ben még a Föld lakosságának 16, 1973-ban viszont már csak 12%-a volt európai lakos.

Ha a szaporodás arányát a világ országai között vizsgáljuk, igen nagy eltéréseket tapasztalunk. Vannak a világnak olyan országai, ahol a népességnövekedés évi aránya megközelíti a 4%-ot (így pl. Costa Ricában, Francia Polinéziában, Kuwaitban, Malaysiában stb.). Ezekkel ellentétben egy sor európai országban a népesség természetes szaporodása a legutolsó években csak kis töredéke volt a fejlődő országokénak. Sőt ma már vannak olyan országok is, amelyekben a halálozások száma meghaladja a születéseket, így pl. a Német Demokratikus Köztársaságban. Ugyancsak természetes fogyás következett be 1972-ben a Német Szövetségi Köztársaságban. Alig mutatkozik szaporodás Ausztriában, Belgiumban, az Egyesült Királyságban, Finnországban, Svédországban és Magyarországon, ahol az évi növekedés csupán 0,1–0,3%-ot ért el.

A népszépszaporodás világméretű fejlődése, illetve rézionkénti és országkénti alakulásának megváltozása mögött a Föld egészét tekintve a születések arányának lényegbeli változatlansága, illetve a halandóság további fokozatos javulása húzódik meg.

A világon a születési arány 1950 óta alig mutat lényeges változást. Az ötvenes években mért 36 ezrelékes évenkénti születési arányszám az 1960-as évek második felére, illetve az 1970-es évek elejére mindössze árnyalatnyit csökkent, és jelenleg 34 ezrelékre becsülik a világ nyers születési arányszámát. A csökkenés mértéke a világ fejlett területein ennél nagyobb volt. Az egyes földrészek születési arányszámának sorrendje változatlan maradt, de a különbségek még fokozódtak az eltérő időbeli fejlődés következtében. A legmagasabb születési arányszám továbbra is Afrikában becsülhető.

Ami a népesség szaporodásának másik tényezőjét, a halandóságot illeti, e tekintetben jóval nagyobb változásoknak lehetünk tanúi. Az 1950-es évek eleje óta ugyanis az ezer lakosra jutó halálozások száma 19-ről 14-re esett vissza. Még figyelemre méltóbb, hogy amíg a fejlett területeken — az egyre öregedőbb kormegoszlás következtében — a halálozási arány már alig változott, addig a fejlődő területeken 24 ezrelékről 15 ezrelékre zuhant. Az egyes világrészek halandósági sorrendje lényegében azonos a termékenységnél tapasztaltakkal. Viszonylag a legtöbbben Afrikában halnak meg, ahol még 20 ezrelék a halálozási arányszám. A legnagyobb arányban az ázsiai 15⁰/₁₀₀-es halandóság javult. Latin-Amerika ezer lakosra jutó halottainak száma ma már azonos Európáéval. A nyers halálozási arányszám a legkedvezőbb a Szovjetunióban, mindössze 8 ezrelék. A tényleges halandósági különbségeket a nyers halálozási mutatóknál jobban mutatja a születéskor várható átlagos élettartam összehasonlítása. Jelenleg az egész világon átlagosan a születő gyermekek 56 év megélésére számíthatnak. Ez annyit jelent, hogy a II. világháború előtti időszakhoz viszonyítva a születéskor várható átlagos élettartam 16 évvel nőtt.

A világ — demográfiailag is szétválasztható — két gazdasági fejlettségű területe között a várható élettartam tekintetében is módosultak a különbségek. Még jelenleg is ugyan a fejlett országokban egyharmadával nagyobb az újszülöttek születéskor várható élettartama, de ez a különbség jóval kisebb, mint a harmincas évek második felében tapasztalt 75%-os élettartam többlet. Legrövidebb ideig ma is az afrikaiak élnek: itt a születéskor várható átlagos élettartam még mindig csupán 46 év, Ázsiában sem sokkal magasabb: 53 év, de itt a javulás számottevőbb volt. Nagymértékben javult a várható átlagos élettartam Latin-Amerikában, ahol a mai újszülöttek életkilátása már 63 év. A fejlett régiókban ma már szinte egyformán 71—72 év a születéskor várható élettartam. A ma született csecsemők közül a leghosszabb életkilátásai az észak-európaiaknak és a japánoknak van (73 év, vagy ennél több), de alig marad el tőlük az ausztráliai, a nyugat- és kelet-európai, az észak-amerikai, a szovjetunióbeli és a dél-európai csecsemők.

A gazdasági, társadalmi és demográfiai fejlődés összefüggései az elmúlt évtizedekben egyre több ország figyelmét fordították a népesedéspolitikai kérdések felé. Általánosítva megállapítható, hogy a népesedéspolitikai célkitűzések mindig egy adott — optimálisnak tekintett — népességszámstruktúra és növekedési arány elérését, illetve közelítését kívánják és ehhez dolgozzák ki a megfelelő népességi modellt. A népesedéspolitika vagy a népesedési folyamatok lassítását, vagy éppen a népszaporodás távlati leállítását célozza, elsősorban a jelenleg rendkívül gyors szaporodású fejlődő országokban, ahol az antinatalista politika egyre általánosabbá és elfogadottabbá vált. Ezzel ellentétes célú az a pronatalista jellegű politika, melyet számos gazdaságilag fejlett, de rendkívül lecsökkent szaporodású ország alkalmaz, főleg ott, ahol a népesség-szaporodás már negatív előjelűvé vált.

Mindkét népesedéspolitikai koncepció alkalmaz esetenként a termékenységet, illetve a születésszabályozás eszközeit közvetlenül befolyásoló intézkedéseket. Ide sorolhatók egyrészt a fogamzásgátlással, másrészt az abortusszal kapcsolatos rendszabályok. Egyre általánosabb azonban az a felismerés, hogy az ilyen jellegű, közvetlenül az eszközökre irányuló befolyásolás önmagában nem elegendő, hanem a hatékony, távlati eredményekre törekvő népesedéspolitikának a demográfiai magatartásra ható motivációs rendszerek megváltoztatására is törekednie kell. Ez csak az úgynevezett közvetett, gazdasági-politikai, illetve társadalmi-politikai jellegű befolyásolás révén valósítható meg.

A világ népességének jövője

Az Egyesült Nemzetek Szervezete által készített előreszámítások jó alapot szolgáltatnak a jövőbeni népességi helyzet megítéléséhez. A legutóbb elkészült előreszámítások az elkövetkező negyedszázad fejlődését elég megbízhatóan előrevetítik, de képet kaphatunk a 2000. év utáni helyzet valószínű alakulásáról is. Az összes rendelkezésre álló adat arra utal, hogy a XX. század végéig hátralevő időszak, bármennyire rövid is, demográfiai szempontból történelmi jelentőségű lesz. Ezeknek az éveknek folyamán a világ népességének növekedési aránya előreláthatóan olyan csúcstól fog elérni, amilyen eddig soha nem volt, és talán a későbbiekben sem lesz tapasztalható. Ez a növekedési arány, amely 1970 és 1990 között mintegy 2% lehet évenként az egész világra vonatkozóan, várhatóan további 15 évre fenn fogja tartani jelenlegi 2,5%-os értékét a fejlődő régiókban. A fejlett régiókban a növekedés évi aránya várhatóan közel 1% marad, vagy annál kevesebb lesz. Ennek nyomán a világ népessége 1965 és 2000 között gyakorlatilag megkétszereződik: 3300 milliőről közel 7 milliárdra nő.

Mind a termékenységben, mind a halandóságban nagyobb változások csupán a kevésbé fejlett régiókban várhatók. Ezekben az országokban a termé-

kenység csökkenésére az 1970-es évek derekától számíthatunk. Természetesen jelentős variációk lesznek a világ fő területei között, Kelet-Ázsiában a várt csökkenés erősebb, Latin-Amerikában pedig lassúbb lesz: Afrikában a csökkenés várhatóan egy évtizeddel később veszi kezdetét.

Különös figyelmet érdemel Afrika előrejelzett demográfiai helyzete, ahol a termékenység csökkenésének eltolódása magában foglalja, hogy a népességnövekedés jelenlegi évi 2,8 százalékos arányszáma — időlegesen — 3,0%-ra, vagy ennél többre növekedhet. A fejlettebb régiókban a gyermekek százalékos arányának további csökkenésére számíthatunk, 1965 és 2000 között: 28 százalékról 25 százalékra; míg a gazdaságilag aktív életkorúak aránya gyakorlatilag állandó marad, mintegy 63—64 százalékos értékben. A népesség elöregedése viszont — ami ezekben a régiókban a fő demográfiai probléma —, várhatólag folytatódik. A népesség öregedése a legszembeszökőbb Európában, ahol a 65 éves és idősebb életkorúak aránya 1965-ben 10,5 volt, 2000-ben pedig már 12% fölért.

A magyar helyzet

Magyarország népesedési helyzetét a legutóbbi évtizedekben elsősorban a születések számának alakulása határozta meg. A felszabadulás utáni időszak születési mozgalmának megértéséhez szükséges áttekinteni hosszabb időtávlatban a termékenység történetét hazánkban.

A születési arányszám a mai Magyarország területén a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben még magas — 40 ezrelék feletti — szinten volt. A lassú csökkenés már a múlt század utolsó évtizedeiben megindult, és az első világháborút megelőző időszakban fokozódott. Ez a folyamat hazánkban — a többi közép- és kelet-európai országokhoz hasonlóan — jóval később indult meg, mint a legtöbb nyugat-európai országban, ahol az ipari forradalom megindulásával párhuzamosan már a múlt század második harmadától megfigyelhetjük a születések számának jelentős és folyamatos visszaesését. A második világháborút megelőző években tapasztalt 20 ezrelék körüli élveszületési arányszámával Magyarország az európai országok sorában középen helyezkedett el.

A felszabadulás óta eltelt közel 30 év a születési mozgalom tekintetében a következő korszakokra bontható:

1. 1947 és 1950 között élveszületési arányszámunk — részben a háborús években történt kisebb születéskiesés pótlásaként — viszonylag magasabb, 21 ezrelék körüli szintre emelkedett, 1951-ben viszont már megindult a születések számának szokásos csökkenése.

2. Ezt követően a népesedéspolitikai jogszabályok — elsősorban a művi vetélések eltiltására vonatkozó intézkedések hatására — növekedni kezdett a születések száma: maximumát 1954-ben érte el 23 ezrelékes arányával.

3. Részben az adminisztratív eszközökkel történt születésszám-növelés visszahatásaként, részben pedig a művi vetélések legalizálásának eredményeként, 1956-ban megindult a születések számának előbb kisebb, majd jelentősebb mérvű csökkenése. Ez az időszak 1962-ig tartott, amikor a magyar élveszületési arányszám 12,9 ezrelékes értékével történelmileg legalacsonyabb szintjét érte el. Az erős visszaesést három éven keresztül 13,1 ezrelékes alacsony szinten történt stagnálás követte.

4. 1966-tól kezdődően kisebb, 1967-től pedig nagyobb arányú emelkedés indult meg: az élveszületési arányszám 1968—1969-ben 15 ezrelékes szintet ért el. A növekedést legnagyobb súllyal azok a kormányintézkedések okozták, amelyek a szülési kedv növekedése irányába hatottak. Hozzájárult a születési arányszám javulásához az is, hogy nőtt a szülőképes korú nők aránya, így a születésszám növekedését egyharmadában a népesség kormegoszlásának módosulása idézte elő.

5. A születési arányszám viszonylag magasabb szintjén csak két évig maradt meg: 1970—1972-ben újabb, kisebb mérvű visszaesés volt tapasztalható.

A termékenység csökkenésében szerepet játszó okok és tényezők rendkívül sokrétűek. Egyértelműen megállapítható azonban, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődésnek számos olyan, önmagában véve pozitív mozzanata van, amely a népesség demográfiai magatartását a termékenység csökkentése irányában befolyásolja. Ilyenek többek között: a népgazdaság szerkezeti módosulásából következően a mezőgazdaság — hagyományosan magas termékenységgű — népességszámának és részarányának csökkenése és az iparosodással és a városiasodással járó társadalmi-foglalkozási mobilitás, illetve lakóhelyváltogatás, elsősorban a faluból a városba irányuló vándorlás. Jelentős szerepe van továbbá a nők gazdasági aktivitása fokozódásának, amelynek nyomán a hagyományos családi-anyai szerepkört felváltja, illetve csökkenti a nőknek a gazdasági, társadalmi és politikai életben kifejtett tevékenysége.

Magyarországon utoljára az 1957. évi születési adatok alapján kiszámított nettó reprodukciós együttható jelzett népességnövekedési perspektívát, azóta minden év születésszáma reprodukciócsökkenést mutat. A minimális értéket 1962-ben tapasztaltuk, ekkor a nettó reprodukciós együttható 0,8 volt. Mindezek szükségessé tették egy átfogó népesedéspolitikai koncepció kialakítását. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1973 februári határozata kimondja:

„...hosszú távú népesedéspolitikai stratégiát kell kidolgozni, és számításba kell venni a nem kifejezetten népesedéspolitikai intézkedéseknek a népesedésre gyakorolt hatását is.”

Népesedéspolitikán a népesség számára és összetételére vonatkozó népesedési célok meghatározását és a népesedési folyamatok tervszerű befolyásolását értjük, a kitűzött célok elérésére. A népesedéspolitikai — a társadalmi

folyamatok összességére kiterjedő társadalmpolitika és gazdaságpolitika — elválaszthatatlan része.

Ha feltesszük a kérdést, hogy a pillanatnyi társadalmi-gazdasági viszonyok mellett mekkora az optimális vagy szükséges születésszám, erre azt válaszolhatjuk, hogy még ha csak a jelenlegi népességi szintet kívánnánk is fenntartani, a családok átlagos gyermekszámának 2,16-ot kellene elérnie, ami 16 ezrelékes nyers születési arányszámnak felelne meg. Ilyen értékkel utoljára 1958-ban találkoztunk, vagyis azóta már távlatilag népességcsökkenés mutatkozik. A népesség átlagosan 5%-os távlati növekedéséhez a családok átlagos gyermekszámát 2,27-re kellene növelni egy generáció teljes hosszán át, ami 17 ezrelékes születési arányszám állandósulását jelentené. Sajnos, az elmúlt években végrehajtott családtervezési vizsgálatok eredményei nem mutatnak arra, hogy a most házasságra lépő fiatalok házasesetük folyamán megvalósítanák ezt a társadalmilag szükségesnek tartott gyermekszámot.

Magyarországon ma, a múlthoz és más országokhoz képest is, a gyermektelen házaspárok aránya alacsony és nem jelentős a biológiai okok miatt — méketlen házaspárok aránya sem. Az alacsony termékenység fő oka az, hogy csekély a kettőnél több gyermekes családok száma és aránya. A népesedéspolitika fő céljának eléréséhez tehát az szükséges, hogy a jelenleg uralkodó egy- és kétgyermekes családtípus helyett a jövőben a két- és háromgyermekes családtípus váljon általánossá.

A Minisztertanácsnak a népesedéspolitikai feladatokról szóló múlt év októberi határozatának első eredményei már 1974 első negyedévében is megmutatkoznak. Legszenvedélyesebb a modern fogamzásgátlók fokozottabb elterjedése és — részben ennek, részben az év elején életbelépett új abortuszrendeletnek a hatásaként — a művi vetélések számának jelentős csökkenése. A határozatnak a születések növekedésére gyakorolt hatását csupán az év második felében lehet vizsgálni.

A népesedési helyzet és a népesség-előreszámítások elemzése nyomán egyértelműen adódik az a következtetés, hogy Magyarországon a népesedéspolitikának jelenleg a születésszám, pontosabban a termékenység növekedését kell szolgálnia. Az a követelmény ugyanis, hogy legalább a népesség egyszerű reprodukciója biztosítva legyen, teljesen egyértelmű és valamennyi nemzetközileg számon tartott népesedésméleti irányzat által jogosultnak elismert. Ahhoz, hogy egy gazdasági szempontból kedvező korösszetétel alakuljon ki, az egyszerű reprodukciónál kisebb mérvű népességutánpótlás nem elegendő, mert ez a keresők és az öregkorú eltartottak egészségtelen arányát és más szempontból is kedvezőtlen gazdaság- és társadalomszerkezetet alakítana ki.

Tekintettel Magyarország jelenlegi korstruktúrájának egyenetlenségeire, melyek napjainkban is zavarokat okoznak a gazdasági és a társadalmi élet számos területén, népesedéspolitikánk további lényeges célkitűzése a korösszetétel torzulásainak lehetőség szerinti fokozatos kiegyenlítése. Ez viszont

feltételezi a népesedéspolitikai intézkedések megfelelő időzítését, vagyis egy hosszú távú népesedéspolitikai stratégia kidolgozását. Ezzel összefüggésben hangsúlyozni kell, hogy a következő 10—15 év alatt természetesen nem valószínű, hogy a népesség optimális struktúrája, csupán az ehhez való közeledés tűzhető ki reálisan célul. A népesedéspolitikai intézkedéseknél szem előtt kell tartani, hogy hatásuk messze túllépi a távlati tervezés periódusait.